

Høringsinnspill til NOU 2023: 18 Genteknologi i en bærekraftig framtid

Norsk Bonde- og Småbrukarlag (NBS) takker for muligheten til å gi innspill på NOU 2023: 18 Genteknologi i en bærekraftig framtid. Genteknologi har utviklet seg raskt og mye de siste årene, og man kan i dag, ved hjelp av genredigeringsverktøyet CRISPR og andre metoder, med større nøyaktighet enn tidligere foreta endringer i DNA-et til organismer. Tempo og omfang av endringer kan derfor også økes, mens usikkerhet knyttet til risiko ved utsetting i økosystem forblir høy. NBS mener derfor at det er stor grunn til å utøve varsomhet, drive sporing og merking og uavhengig og solid risikovurdering ved bruk av GMO-er i norsk landbruk og matproduksjon.

Globale utfordringer i dagens matsystem

NBS registrerer at et mye brukt argument for en kraftig liberalisering av genteknologiregelverket er at det skal bidra til å løse globale utfordringer som klimaendringer og matsikkerhet. NBS vil støtte opp om mindretallets merknad om at utfordringer knyttet til global matsikkerhet i hovedsak må løses gjennom grunnleggende endringer i dagens matsystemer. Mindretallet viser også til en FAO-analyse som viser at årsaken til vedvarende sult i verden først og fremst er knyttet til fordeling. I Norge er de store utfordringene først og fremst knyttet til at areal går ut av drift, at det blir stadig færre bønder, og krevende sosiale og økonomiske rammebetingelser for de gjenværende matprodusentene.

Det er stort potensial for økt matproduksjon på norske ressurser gjennom mer miljøvennlig og klimatilpasset drift. Dette må baseres på god agronomi og fôringspraksis, gjødselhåndtering og andre tiltak. Potensiale i disse tiltakene tas ikke fullt ut i dag fordi bonden ikke har tid og ressurser til å ta i bruk ny kunnskap, gjøre rett ting til rett tid på jordet, og fordi det ikke er økonomi til å gjøre nødvendige investeringer som f.eks. drenering.

Når matproduksjonen blir mer konsentrert og ensrettet, blir den mer sårbar for klimaendringer og smittsomme plante- og dyresykdommer. Selv om man skulle lykkes med å realisere de mange eksemplene på bærekraftig bruk av genteknologi som er framsatt, er NBS av den mening at det vil være av langt større betydning for matsikkerhet og tilpasning til et endret klima at matproduksjonen er spredt på mange gårder i ulike klimasoner, med mer mangfoldig produksjon på hver enkelt gård, og bedre sosiale og økonomiske vilkår for bonden og ansatte i jordbruket, inkludert risikoavlastning.

Det er stort potensiale for fortsatt utvikling av norske plante- og husdyrraser uten å genmodifisere dem. Takket være langsiktig tenkning og breie avlsmål er Norge i verdenstoppen når det gjelder husdyrgener. Dette er det viktig å ta vare på videre.

Hvordan definere nye GMO-metoder?

Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det er nødvendig å sidestille nye GMO-teknikker med de gamle metodene i risikovurdering, sporing og merking, og ønsker ikke at det lages nye definisjoner for nye teknikker, som dermed fører med seg egne regler for håndtering og vurdering. Forslag om å definere nye metoder som presisjonsavl, tar ikke innover seg risikoen ved at nye metoder gir økt tempo og omfang sammenlignet med tradisjonell avl, som er uproporsjonal med noe som har vært prøvd ut tidligere. Dette bør derfor føre til økt varsomhet ved utprøving og utsetting. Når vi bruker begrepet GMO i dette innspillet, inkluderer det de nyere genteknikkene som ofte omtales som genredigering, eller NGT (new genomic techniques) i EU.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever en oppdatering av genteknologiloven slik at det går klart frem at nye genteknikker er inkludert i definisjonen av GMO.*

Åpenhet og tillit

Norsk landbruk er helt avhengig av tillit fra norske forbrukere, og at norske forbrukere ser gode argumenter for å velge norsk mat i butikken. Forbrukere generelt er ikke imot å ta i bruk ny teknologi, men det har vært en grunnleggende skepsis og negativ holdning til GMO i Norge. Norske forbrukere knytter skepsis til hvilken effekt GMO kan ha på natur, økosystemer og biodiversitet. Tilliten til norsk mat er høy, og det ønsker norske bønder at den skal ha grunnlag for å fortsette å være.

Uavhengig forskning er sentralt for å sikre åpenhet og tillit knyttet til utvikling av GMO. Det er viktig at bruken av genteknologi i matproduksjon styres ut fra den beste vitenskapelige kunnskapen som finnes, med særlig fokus på konsekvenser for økosystemer. Subsidiert forskning må prioriteres for å sikre god uavhengig forskning på GMO.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag støtter prioritering av uavhengig forskning på økologiske konsekvenser ved utsetting av produkter framstilt med genteknologi.*

Føre-var prinsippet må fortsette å gjelde for norsk landbruk

Landbruk skal drives på en ansvarlig og varsom måte som tar vare på miljøet og beskytter helse og velferd for nåværende og framtidige generasjoner. En liberalisering av genteknologiregelverket krever en dyptgående forståelse av hele økosystemet, og hva en slik teknologi kan føre med seg av skadevirkninger. Landbruket skal bygge på, arbeide med, etterligne og hjelpe til å bevare levende økologiske systemer og kretsløp. Et føre-var-prinsipp har vært gjeldende praksis fram til i dag, og bør fortsette å gjelde framover.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at føre-var-prinsippet bør lovfestes i genteknologiloven på samme måte som i naturmangfoldloven.*

Norge skal ikke gå foran for et liberalt GMO-regelverk

Norge er forpliktet etter EØS-avtalen til å følge GMO-definisjonen i EU. NBS ser ingen grunn til å liberalisere lovverket før EU eventuelt har vedtatt endringer i sitt lovverk. Norsk landbruk vil ikke tjene på at Norge går foran EU, men må følge EØS-avtalen. Norge skal ikke gå i front, for å vise at liberalisering er mulig.

Norge bør i stedet være pådriver for regulering av genteknologi, inkludert genredigering, og ikke fravike eksisterende vurderingskriterier knyttet til helse og miljø, og samfunnsnytte, bærekraft og etikk.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener norsk GMO-regulering må være i tråd med våre forpliktelser i EØS-avtalen og Cartagena-protokollen.*
- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker at Norge fortsatt skal arbeide for internasjonale avtaler som sikrer nasjoners rett til å bestemme over egen matproduksjon, inkludert bruk av GMO.*

Forvaltningsansvar hos miljømyndighetene

Forvaltningsansvaret for levende GMO-er ligger under miljømyndighetene i dagens lovverk. De levende GMO-ene forvaltes av genteknologiloven underlagt Klima- og miljødepartementet. GMO-er som er prosesserte/døde forvaltes av matloven. På grunn av spredningsfare og risiko for miljøkonsekvenser ved utsetting av levende GMO-er, er det et svært viktig poeng at myndighetene som har overordnet ansvar for natur og miljø og har kunnskap om spredningsfare har fortsatt forvaltningsansvar for disse.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at forvaltningsansvaret for levende GMO-er fortsetter å ligge hos miljømyndighetene under Klima- og miljødepartementet.*

Uavhengig risikovurdering

Ved godkjenning av nye GMO-er, krever dagens regelverk uavhengig risikovurdering basert på sak-til-sak behandling. Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at dagens praksis bør videreføres. GMO må også i fremtiden gjennomgå grundig risikovurdering, og risikovurderes sak-for-sak for konsekvenser for både helse og miljø, inkludert dyrevelferd, økologisk påvirkning og næringsinnhold. Prosesser knyttet til vurdering og godkjenning av GMO-er må gi rom for åpenhet og offentlig innsyn, og bør inkludere åpne høringer.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever et lovverk for godkjenninger av produkter framstilt med genteknologi som baserer seg på uavhengig risikovurdering og sak-til-sak behandling.*
- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at man viderefører praksis med åpne høringer for søknader om utsetting av GMO.*

Bærekraft, samfunnsnytte og etikk (BSE)

I utgangspunktet blir GMO-er som er godkjent i EU- og EØS-land, også godkjent til bruk i Norge. EØS-avtalen gjør det likevel mulig for Norge å forby GMO-er som er godkjent i et annet land, basert på vurderingskriterier knyttet til bærekraft, samfunnsnytte og etikk

(BSE) i genteknologiloven. BSE-kriteriene gjelder for levende GMO-er som omfattes av bioteknologiloven. BSE-kriteriene gjelder ikke for prosesserte/døde GMO-er som omfattes av matloven.

I NOU-en foreslås det en ny vurderingsordning for etisk forsvarlighet, basert på de fire prinsippene nytte, bærekraft, rettferdig fordeling og åpenhet i tillegg til helse- og miljørisiko. Ved å samle etiske vurderinger under en paraply, kan mandatet for Bioteknologirådet bli tydeligere. Samtidig er kriteriene bredere, og tar også hensyn til viktige parametere som rettferdig fordeling og åpenhet, som kan gi viktige etiske insentiver til utviklere, patenthavere eller andre involverte.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at man i Norge skal ha rett til å forby GMO-er, som er godkjent i andre land, på bakgrunn av etisk forsvarlighet, basert på prinsippene nytte, bærekraft, rettferdig fordeling og åpenhet.*

Sporing og merking

Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger særlig vekt på viktigheten av sporing og merking av GMO-er. Sporbarhet er avgjørende for å kunne overvåke virkningene av en GMO, både for helse hos mennesker og dyr, og for effekter i økosystemene. Det må legges til rette for at GMO-er kan spores fra produsent til konsument, selv om det foreløpig ikke er utviklet tilfredsstillende deteksjonsmetoder for alle genredigerte organismer. I fravær av deteksjonsmetoder må dokumentbaserte systemer legges til grunn, slik praksis er i dag. Dette er særlig viktig for å sikre framtidig økologisk produksjon, som må kunne spore fravær av GMO.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vektlegger behovet for merking av GMO-er, selv ved bruk av nye teknikker for genredigering. GMO-er som er utviklet ved hjelp av nye metoder, har blitt foreslått utelatt fra merkeordninger for GMO.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at alle GMO-er spores og merkes.*

Retten til å velge

Bønder må ha rett til å velge å produsere GMO-fritt. Dette krever et regelverk for sameksistens der kostnadene ikke belastes bønder som dyrker GMO-fritt. Dette forutsetter at ordninger for sporing og merking fungerer. Mindretallet understreker i NOU-en behovet for å opprettholde separate linjer for å kunne sikre dagens krav til sporing, deteksjon og merking av alle genmodifiserte produkter (side 327).

Forbrukernes rett til å vite og rett til å velge må respekteres. Korrekt informasjon til forbrukerne om genredigeringsteknikker og/eller GMO-er er brukt i produksjonen av produktet er essensielt. Produkter må, uavhengig av hvilken genteknologi som er tatt i bruk, fortsatt merkes som GMO.

- *Norsk Bonde- og Småbrukarlag krever at lovverk for genteknologi opprettholder retten for bønder til å produsere GMO-fritt og forbrukere til å velge GMO-fritt og ta informerte valg.*
- *Det bør opprettes et regelverk for sameksistens.*

Patenter og maktstrukturer

GMO-er må, som andre teknologier i landbruket, vurderes basert på tilgang og eierskap til genetiske ressurser. Man må ta hensyn til hvilke konsekvenser det vil ha for bønder og avlsorganisasjoner, dersom lovverket for godkjenninger av GMO-er i Europa og Norge liberaliseres. Maktstrukturer som allerede gir finansielt sterke aktører mest makt i matsystemet, vil kunne forsterkes ved en liberalisering av lovverket for GMO-er. Patentregelverket styres ikke av genteknologiloven, men en liberalisering av tillatelse, vil også skape et større marked for konkurranse om patentrettigheter.

Norske bønder har i dag en beskyttet rett til egne såfrø og Norges regelverk for sortsbeskyttelse er i tråd med UPOV 1978. Bønder har i dag rett til å ta frø av sorter som er beskyttet av planteforedlerrettigheter, og bruke det på egen gård. Denne retten må sikres i framtidige utviklinger av genteknologilovverket. Utstrakt bruk av hevd av immaterielle rettigheter, inkludert patent, vil kunne føre til en maktkonsentrasjon hvor eierskap til genressurser, inkludert retten til eierskap av såfrø, samles på færre hender.

NOU-en drøfter i liten grad spørsmål knyttet til makt, patenter og eierskap til genetiske ressurser. Flertallet legger til grunn at produkter fremstilt med nyere genteknikker ikke skal kunne patenteres, men NOU-en inneholder ikke en vurdering av hvorvidt dette er mulig og realistisk, da norsk patentregelverk i vesentlig grad er styrt av internasjonale regler.

- *Hensyn til maktfordeling i matsystemet og patentregelverket må være førende for utvikling av genteknologilovverket.*

NBS støtter genteknologiutvalgets mindretall i anbefalingene som gjelder genmodifiserte medisiner til dyr. Det er dessverre sannsynlig at genmodifiserte medisiner til produksjonsdyr kan utvikles med formål om å øke ytelsen, ikke for å forebygge sykdommer. Det er viktig å tenke forebyggende og helhetlig i husdyrproduksjon. Det er derfor viktig at det gjøres etiske vurderinger tidlig i prosessen i utvikling av veterinærmedisin.

Oppsummering

Utfordringene i matsystemet er komplekse og sammensatte og er knyttet til fordelingsproblematikk. Genteknologi kan løse visse utfordringer, men en føre-var holdning til risiko for økosystemer, biologisk mangfold og et hensyn til maktstrukturer må være førende for utvikling av lovverket knyttet til genteknologi.

Med vennlig hilsen,

Anders Bakke Klemoen

Fungerende generalsekretær,
Norsk Bonde- og Småbrukarlag